

УДК 001.89 (Воблий) 631 : 377 (477-25)

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСОРА К.Г. ВОБЛОГО У КИЇВСЬКОМУ КОМЕРЦІЙНОМУ ІНСТИТУТІ

Віталій Ничкалюк

Національна академія аграрних наук України
Україна, 01010, м. Київ, вул. М. Омеляновича-Павленка, 9
e-mail: upravliyanaan@ukr.net

Друга половина XIX – початок XX ст. ознаменувалися розвитком вищої освіти та науки як невід’ємних складових культури нації. На сучасному етапі української державності багато визначних постатей, внесок яких залишився поза увагою дослідників. З метою пошуку оптимального шляху вирішення цієї проблеми, актуальними стають дослідження пов’язані з історією економічної освіти та науки. У цьому зв’язку, важливе значення має персоніфікований внесок окремих особистостей, що дозволить розкрити еволюцію економічних знань серед населення того часу, виокремити ті аспекти, які залишилися актуальними донині.

До особистостей, які безпосередньо були причетні до підготовки кадрів вищої кваліфікації належав професор Костянтин Григорович Воблий, який присвятив значну частину свого творчого життя педагогічній діяльності. Особливої уваги заслуговує його науково-освітня робота у Київському комерційному інституті (ККІ) (нині – Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана).

Метою наукового дослідження є відтворення цілісної картини еволюції вітчизняної економічної освіти через призму діяльності професора К.Г. Воблого у Київському комерційному інституті.

Сучасна вітчизняна історіографія обмежується низкою спеціальних досліджень, присвячених К.Г. Воблому. Серед наукових праць, які частково висвітлюють дане питання доцільно виділити публікації: Л. Вернигори [1], М.В. Шевченко [9], Н.Й. Романюк [8] та інших дослідників. Однак вони не дають повного уявлення про цю постать. Крім того, потребують подальшого продовження та доповнення, оскільки поза увагою дослідників залишилася науково-педагогічна діяльність приват-доцента К.Г. Воблого.

Костянтин Григорович Воблий народився 16 травня 1876 р. у с. Царичанка Кобеляцького повіту Полтавської губернії (нині – Дніпропет-

ровська область) у сім’ї священика. Після народної школи та духовної семінарії став студентом Київської духовної академії, яку в 1900 р. успішно закінчив зі ступенем кандидата богослов’я. У 1901-1904 рр. навчався на юридичному факультеті Імператорського Варшавського університету. Під час навчання, будучи студентом третього курсу, він переміг у конкурсі з науковою доповіддю «Сучасна заатлантична еміграція, її причини та наслідки», за яку був нагороджений радою університету золотою медаллю [2, арк. 2].

Після закінчення вищого навчального закладу, з дозволу міністра народного просвітництва та товариша міністра від 23 грудня 1904 р. за № 14440 попечителем варшавського навчального округу за № 13, К.Г. Воблого залишили при Варшавському університеті терміном на два роки для підготовки до професорського звання по кафедрі політичної економіки і статистики з оплатою 600 руб. на рік зі спеціальних коштів університету [2, арк. 2].

На основі наукового аналізу архівних джерел з’ясовано, що у 1906 р. на юридичному факультеті Імператорського університету Святого Володимира майбутній учений склав іспит на ступінь магістра політичної економіки і статистики. Разом з тим, К.Г. Воблого заохотили матеріально, адже Міністр народного просвітництва та його заступник від 5 лютого 1906 року за № 2711 дозволили видати йому винагороду з коштів, які визначені § 5 ст. 3 кошторису Міністерства народного просвітництва [2, арк. 3]. У той час, існувала система звань і чинів, без якої неможливо було влаштуватися на певну посаду, а також отримати бажане дворянство. Тому вищим наказом від 18 березня 1906 року за № 17 К.Г. Воблого відповідно до «Табелю про ранги» затвердили у чині X класу колезького секретаря зі старшинством [2, арк. 4].

Результати дослідження засвідчили, що перший педагогічний досвід Костянтин Григорович отримав, працюючи з 1906 р. по 15 січня 1907 р. викладачем законодавства Варшавсь-

кої чоловічої гімназії № 1. Підтвердженням чого є посвідчення за № 51 від 10 січня 1907 р. [2, арк. 4]. Лише згодом, опікуном Київського навчального округу від 30 грудня 1906 р. за № 26857, був допущений до читання лекцій з політичної економіки і статистики в Університеті Святого Володимира на посаді приват-доцента [2, арк. 4].

За публічно захищену 28 квітня 1909 р. дисертацію «Нарис по історії польської фабричної промисловості» рада Університету Святого Володимира присвоїла К.Г. Воблому ступінь магістра політичної економіки і статистики [2, арк. 4].

На весняне півріччя 1909-1910 рр. вчений з науковою метою був відправлений у м. Варшаву та Санкт-Петербург. Після повернення з творчого відрадження, Вищим наказом від 25 січня 1910 р. за № 6 призначений на посаду екстраординарного професора на кафедру політичної економіки і статистики [2, арк. 5].

З'ясовано, що 19 травня 1911 р. у раді Київського університету К.Г. Воблий захистив докторську дисертацію на тему «Третій професійно-промисловий перепис у Німеччині». Дисертація була видана окремою монографією, в основу якої було покладено матеріали проведених у 1882, 1895 і 1907 рр. господарських переписів у Німеччині, інших європейських країнах, а також у США. Ці переписи дали змогу простежити еволюцію економічного розвитку Німеччини за 25 років, узагальнити методику їх проведення і техніку статистичних обчислень. У дослідженні автор доводив, що дрібні сільськогосподарські підприємства конкурують з великими, а кожен новий перепис підтверджує їх успіх. Ця наукова розвідка відіграла важливу роль у підготовці та проведенні 20-го Всеросійського перепису.

Водночас, з 1912 по 1917 рр., К.Г. Воблий працював професором кафедри політичної економіки Київського комерційного інституту. Опублікував план створення соціального кабінету при музеї інституту, а з 1917 по 1919 рр. обіймав посади вченого секретаря ради та виконуючого обов'язки ректора.

Задум щодо вищого навчального закладу з поширення комерційних та економічних знань у Києві виник ще у 1903 р., але історія створення Київського комерційного інституту бере свій початок з 1906 р., коли були засновані Вищі комерційні курси, які згодом реорганізувалися в інститут.

Протягом 1906-1907 навчального року з метою заснування нового типу навчального

закладу, раді доводилось розробляти плани та програми викладання. Досить важливою обставиною було те, що конкурс на курси оголосили у другій половині серпня і тому організувати навчальний процес протягом короткого терміну було досить складно. Також доводилося миритися з незручностями приміщень, відсутністю кабінетів і лабораторій. До речі, ці труднощі не відбилися на постановці викладання, оскільки викладачі відповідних предметів мали можливість використовувати університетські кабінети, а до лабораторних занять планувалося долучитися наступного навчального року, після прослуховування теоретичного курсу неорганічної хімії, що не порушувало навчальних планів.

Щодо викладацького складу Вищих комерційних курсів варто відмітити, що лекції читали 23 викладачі. До обов'язкових предметів належали: історія політичної економіки 2 год. (професор, ректор Університету Святого Володимира Н.М. Цитович); теорія політичної економіки 3 год. (приват-доцент університету К.Г. Воблий); курс про кредит 2 год. (приват-доцент університету А.Ф. Одарченко); статистика 1 год. (завідуючий міським статистичним бюро Л.Н. Марес); економічна географія 2 год. (професор Політехнічного інституту В.Г. Бажаєв); енциклопедія права 2 год. (професор університету С.А. Егіазаров); господарське право (професор університету А.М. Гуляєв); торгове право 3 год. (професор університету В.А. Удинцов); російське державне право 2 год. (М.В. Довнар-Запольський); фізика 4 год. (В.К. Роше, професор Варшавського університету, якого за станом здоров'я замінив професор Н.В. Делоне); неорганічна хімія 6 год. (приват-доцент університету Н.Н. Володкевич); комерційна арифметика (викладачка Комерційного училища М.А. Герман, у кінці року за станом здоров'я її замінив К.В. Васильєв-Яковлев) [3, арк. 2-2зв.].

До необов'язкових курсів належали: художній реалізм у літературі та мистецтві XIX ст. (приват-доцент університету Ф.Р. Граф); промислова гігієна (доктор медицини, приват-доцент університету А.В. Корчак-Чепурківський); елементарна математика (Ч.О. Вилворжицький) [3, арк. 3].

Діяльність ради курсів за 1906 організаційний рік роботи була досить інтенсивною. За цей час було проведено 20 засідань, на яких розглядалися різні навчальні (розробка планів викладання та навчання) й адміністративні питання. Крім того, низка засідань стосувалася розробки нового проекту статуту Київського

комерційного інституту.

Також робота ради була спрямована на зміцнення навчального закладу, на посилення педагогічного персоналу, який мав високі потреби викладання у вищій школі та влаштування навчально-допоміжних установ при курсах, які мали почати функціонувати з наступного навчального року. Основні принципи науково-педагогічного персоналу полягали у відстоюванні вищої комерційної освіти, рада взяла за приклад тип вищих торгівельних шкіл Німеччини, де практична постановка стояла на першому місці й тому доцільність подібного напрямку принесла результати. З метою подальшого зміцнення навчального закладу, рада поставила собі за мету, щоб приватний навчальний заклад перетворився на громадський, який опирається на моральну та матеріальну підтримку міських закладів, зраховуючи на Міністерство, яке мало затвердити проект статуту комерційного інституту. На практиці навчальний заклад був не приватним, а громадським, так як за навчальну і матеріальну частину інституту відповідала рада.

Що стосується складу ради курсів, відповідно до проекту статуту Київського комерційного інституту, до неї входили викладачі, які мали вчені ступені та 3 особи були обрані членами ради за наукові заслуги та сприяння педагогічній діяльності.

До членів ради ККІ входили його професори та професори Київського політехнічного інституту: директор і голова ради М.В. Довнар-Запольський, члени: М.М. Цитович, С.А. Егізаров, І.В. Луцький, О.М. Гуляєв, В.А. Удинцов, В.Г. Бажаєв, М.Б. Делоне, П.Р. Сльозкін, П.О. Юрченко, І.В. Єгоров, Ю.В. Ломоносов, приватдоценти Університету Святого Володимира М.М. Володкевич, К.Г. Воблій, А.Ф. Одарченко, викладачі Б.І. Ковалевський, Л.М. Марес (тимчасово виконував обов'язки вченого секретаря), О.О. Микулін [4, арк. 57-57зв.].

Слід відмітити, що до навчального комітету ККІ погодилися увійти А.Ф. Одарченко, О.О. Русов, К.Г. Воблій, В.Г. Бажаєв [5, арк. 15].

До слухачів курсів зараховували осіб, які закінчили повний освітній курс у середніх навчальних закладах. Згодом було вирішено, що вступати на курси мають право люди зрілого віку, що займаються торгівельною або банківською справою. Виключення службового цензу було зроблено для невеликої категорії людей, які мали свідоцтво про закінчення 6 класів гімназій, торгівельних шкіл Міністерства торгівлі і промисловості.

Приват-доцент К.Г. Воблій читав лекції із

загального курсу «політичної економіки» по 4 години на тиждень в осіннє півріччя. Програма курсу включала наступну тематику: коротку характеристику економічних шкіл і напрямів; Загальна методологія; Виробництво та його фактори – природа, праця, капітал; Суспільні умови виробництва; Просте і складне співробітництво; Організація підприємств і їх форми; Обмін; Вчення про цінності; Гроші; Кредит; Банки; Біржі; Шляхи сполучення; Торгівля; Політика внутрішньої торгівлі; Кризи; Розподіл; Дохід і його види; Заробітна плата; Дохід на капітал; Земельна рента; Взаємовідносини окремих категорій суспільного доходу; Споживання; Розмір і характер споживання окремих суспільних класів; Житлове питання; Зразкові бюджети; Споживчі товариства; Кооперативний рух у Росії [6, арк. 2].

Таким чином, проаналізувавши програму курсу «політичної економіки», яку розробив К.Г. Воблій, слід відмітити, що автор розглядав усю систему суспільних відносин, їх взаємодію з продуктивними силами, політичними, ідеологічними та соціальними інститутами. Методологічно програма курсу повністю відповідала вимогам того часу. Крім того, слід констатувати, що предмет «політична економіка» не втратив актуальності донині та вивчається студентами економічних вишів, як галузь економічної науки.

Звертаючись до історії становлення Київського комерційного інституту, варто акцентувати увагу на тому, що проект статуту був розроблений і поданий на розгляд до Міністерства торгівлі і промисловості весною 1907 р. Але затвердили його лише у травні 1908 р. і з того часу курси реорганізовувалися у Київський комерційний інститут. Слід зазначити, що ідея створення інституту належить першому ректору М.В. Довнар-Запольському, який вважав, що набуття економічних і комерційних знань є найважливішою умовою будь-якої практичної діяльності у сфері торгівлі. Крім того, ККІ був приватним вищим навчальним закладом, що підпорядковувався Міністерству торгівлі та промисловості Російської імперії. Ці фактори впливали на самостійність у підборі викладацьких кадрів.

Доцільно зауважити, що протягом 1908-1918 рр. інститут мав два відділення: комерційне (декан – професор Київського політехнічного інституту імператора Олександра II Єрченко П.Ф.) та економічне (декан – в. о. екстраординарного професора Університету Святого Володимира Воблій К.Г.) [5, арк. 1].

Результати своїх досліджень викладачі ін-

ституту публікували у спеціальному науковому журналі «Известия Киевского коммерческого института». Крім читання лекцій, К.Г. Воблий долучився до активної роботи товариств, що діяли при ККІ.

Наприкінці 1908 р. за ініціативою директора інституту М.В. Довнар-Запольського, професора П.С. Чековича і приват-доцента К.Г. Воблого на ім'я Київського губернатора було подано заяву про організацію Товариства економістів з метою поширення комерційних знань. Після його резолюції, 11 лютого 1909 р. було засновано Товариство економістів при Київському комерційному інституті у складі: В.Г. Бажаєв (голова), К.Г. Воблий, О.О. Русов, О.І. Ярошевич, В.Я. Головня [7, с. 51]. За час свого існування товариство успішно займалося науковою діяльністю, досліджуючи актуальні проблеми економічної науки і, зокрема, економічне становище України.

Матеріально-технічне становище Київського комерційного інституту забезпечувало Товариство опіки над вищою комерційною освітою м. Києва. Воно було створене у квітні 1909 року, з метою господарської діяльності, будівництва приміщень, організації та поповненні бібліотеки, оснащення музею, спеціалізованих кабінетів і лабораторій. К.Г. Воблий був обраний до керівної ради товариства та працював у складі бібліотечної комісії.

Товариство сприяло поширенню комерційних знань, затверджене 8 грудня 1910 року, мало на меті поширення знань про економічні та комерційні науки у межах Південно-Західного краю: право заснування денних і вечірніх торговельних класів, курсів спеціальних предметів комерційного профілю, торговельних шкіл і комерційних училищ. Окрім того, організацію публічних лекцій і виступів з рефератами, що мали відношення до торговельно-промислової справи, а також заснування мережі спеціальних музеїв тощо. У цьому товаристві К.Г. Воблий входив до керівного комітету й очолював комісію з організації та проведення публічних лекцій.

Як уже зазначалося, з 1910-1911 навчального року К.Г. Воблий став деканом економічного відділення й очолював його до 1917 р. Освітня робота сформувала наукові інтереси вченого та визначила проблематику наукових досліджень. Творчий потенціал К.Г. Воблого проявлявся у його численних дослідженнях з економічних проблем, зокрема історико-економічного характеру, розвитку цукрово-бурякової промисловості тощо.

Звертаючись до науково-педагогічного до-

робку вченого, доречно зауважити, що у цей період він підготував і видав низку підручників. Серед праць доцільно виділити університетські курси: «Статистика», який витримав шість перевидань, короткий курс «Політична економіка» (два видання), «Основи економіки страхування» (два видання), «Економічна географія України» (п'ять видань). В останньому К.Г. Воблий стверджував, що «економічна географія України повинна дати опис економічної діяльності народу з огляду її географічної зумовленості».

У цих навчальних посібниках автор показав свою здатність зрозумілого та систематичного викладення, вміння доступно трактувати складні питання економіки та статистики, разом з тим дотримуючись високого наукового рівня.

Проаналізувавши «Навчальний курсу політичної економіки (історія, теорія, фінанси)» (1918) варто відмітити, що підручник складений за новою програмою комерційних училищ. Звідси пояснюється те, що автор не розглядав складні економічні поняття: теорія цінностей, рента тощо. К.Г. Воблий намагався дати доступний опис та узагальнення господарських форм і відносин. Спостерігаючи сучасну розруху, автор зробив висновки, що уряд Російської імперії незнайомий з економічною наукою та законами народного господарства. Учений вважав, що складні економічні питання вирішували економічно малоосвічені люди. Основним завданням представників даного напрямку науки повинна бути широка популяризація економічних ідей у суспільстві.

Наприкінці 1917 р. К.Г. Воблий став ректором Київського комерційного інституту. Саме завдяки його організаційній діяльності у стінах цього навчального закладу 13 жовтня 1918 р. відбувся I Всеукраїнський з'їзд економістів і статистиків, який став генеруючим не лише для подальшого функціонування інституту та викладання навчальних дисциплін, а й вніс суттєві зміни у саму практику організації економічної та статистичної роботи у країні.

Таким чином, освітня діяльність професора К.Г. Воблого була спрямована на популяризацію та розвиток економічних і комерційних знань. Він проявив себе як талановитий педагог, спочатку читав лекції з політичної економіки на Вищих комерційних курсах, а згодом у Київському комерційному інституті. Учений брав активну участь в організації наукового процесу: був активним організатором і членом товариства економістів, Товариства опіки над вищою комерційною освітою м. Києва, Това-

риства сприяння поширенню комерційних знань, обіймав посади вченого секретаря ради та виконуючого обов'язки ректора.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Вернигора Л. К.Г. Воблий – видатний український вчений-економіст (до 130-ї річниці від Дня народження). *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Економіка*. Вип. 86-87. Київ, 2006. С. 60-62.
2. Державний архів м. Києва (далі – ДАК). Ф.16. Оп.465. Спр.4777. 79 арк.
3. ДАК. Ф.229. Оп.1. Спр.19. 79 арк.

4. ДАК. Ф.229. Оп.1. Спр.1. 75 арк.
5. ДАК. Ф.153. Оп.8. Спр.315. 68 арк.
6. ДАК. Ф.229. Оп.1. Спр.3. 76 арк.
7. Известия Киевского коммерческого института, состоящего в ведении Министерства промышленности и торговли. Киев: Тип. И.И. Чоколова, 1909. Кн. 1. 211 с.
8. Романюк Н.Й. Наукова школа Костянтина Воблого. *Історія науки і біографістика*: електрон. наук. фак. вид. 2016. № 1. URL: <http://inb.dnsgb.com.ua/2016-1/14.pdf>
9. Шевченко М.В. Життя та діяльність академіка К.Г. Воблого (історіографія питання). *Гуманітарний виклик*. 2013. № 3. С. 109-115.

Ничкалюк Віталій Науково-педагогічна діяльність професора К.Г. Воблого у Київському комерційному інституті

За допомогою методів історико-наукового, джерелознавчого й архівного аналізу висвітлено науково-педагогічну діяльність видатного вченого-економіста, професора К.Г. Воблого у Київському комерційному інституті (нині – Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана). Визначено роль К.Г. Воблого у розвитку комерційної й економічної освіти в Україні на початку ХХ ст.

Ключові слова: К.Г. Воблий, Вищі комерційні курси, Київський комерційний інститут, політична економіка, статистика

Ничкалюк Віталій Научно-педагогическая деятельность профессора К.Г. Воблого в Киевском коммерческом институте

С помощью методов историко-научного, источниковедческого и архивного анализа освещено научно-педагогическую деятельность выдающегося учёного-экономиста, профессора К.Г. Воблого в Киевском коммерческом институте (ныне – Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана). Определена роль К.Г. Воблого в развитии коммерческого и экономического образования в Украине в начале ХХ в.

Ключевые слова: К.Г. Воблий, Высшие коммерческие курсы, Киевский коммерческий институт, политическая экономика, статистика

Nichkaluk Vitaliy Scientific and pedagogical activity of professor K. Vobliy in the Kyiv Commercial Institute

The scientific-pedagogical activities of the outstanding scientist-economist, professor K. Vobliy in the Kyiv Commercial Institute (now Kyiv National Economic University named Vadym Hetman) are covered with the help of methods of historical-scientific, source-study and archival analysis. The role of K. Vobliy in the development of commercial and economic education in Ukraine in the early twentieth century was determined.

During his pedagogical work at the Kiev Commercial Institute, K. Vobliy prepared and published a number of textbooks. Among the series of papers it is expedient to allocate university courses: «Statistics», which has endured six reissues, a short course «Political Economy» (two editions), «Fundamentals of the insurance economy» (two editions), «Economic Geography of Ukraine» (five editions). In the last, K. Vobliy argued that «the economic geography of Ukraine should give a description of the economic activity of the people in view of its geographical precondition». In these tutorials, the author showed his ability to understand and systematic presentation, the ability to interpret complex issues of economics and statistics, at the same time adhering to a high scientific level.

Keywords: K. Vobliy, Higher commercial courses, Kyiv Commercial Institute, political economy, statistics

Надійшла до редакції 01.02.2018 р.